

**Renata Kołodziejczyk, Aleksandra Borowicz, Ewa Domagała-Zyśk red.,
Osoba z uszkodzeniem słuchu a współczesne tendencje w edukacji, Wydawnictwo KUL, Lublin 2020, ss. 198 (seria: *Nie Głos, ale Słowo...*, t. 7, red. naczelny: Kazimiera Krakowiak)**

Osoba z uszkodzeniem słuchu a współczesne tendencje w edukacji to kolejny tom serii monograficznej *Nie Głos, ale Słowo...*, wyrastający z doświadczeń środowiska pedagogów i logopedów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, od wielu lat sukcesywnie rozwijających refleksję nad „darem języka” (by sięgnąć po słowa redaktora naczelnego serii, prof. dr hab. Kazimiera Krakowiak).

Tom obejmuje 12 tekstów koncentrujących się wokół problemów edukacyjnych, podmiotem pozostaje dla czytelnika osoba z uszkodzeniem słuchu. Z dużym uznaniem odnoszę się do ustaleń badaczy, u których mocne podstawy teoretyczne współgrają z własnym wieloletnim doświadczeniem zawodowym, znajomością środowiska osób z uszkodzeniami słuchu, świadomością ich realnych problemów w sferze funkcjonowania językowego i innych sferach, nierozłącznych w rozwoju człowieka. W monografii niewątpliwie uwyraźnia się potrzeba namysłu, refleksji nad osobą z uszkodzeniem słuchu jako członkiem wspólnoty społecznej, tak jak redaktorzy podkreślają już we *Wprowadzeniu*. Każdy człowiek jest niepowtarzalny, wyjątkowy, jak piszą Redaktorzy: „koncentracja na osobie z uszkodzeniem słuchu jest wyrazem personalistycznego nurtu w pedagogice i próbą poszukiwania w tym nurcie właściwych kierunków działania wychowawczego i terapeutycznego” (s. 7). W zgodzie z tym w tomie wyodrębniono dwie części: *Tworzenie środowiska wychowawczego i edukacyjnego dla osób z uszkodzeniami słuchu* oraz *Współczesne tendencje w opiece logopedycznej nad osobami z uszkodzeniami słuchu*.

Pierwsza część obejmuje pięć rozdziałów. Otwiera ją rozprawa Kazimiera Krakowiak, *Udział uniwersytetu w przemianach edukacji osób z uszkodzeniami słuchu*, zogniskowana wokół problemu inkluzji społecznej osób z uszkodzeniem narządu słuchu. Autorka omawia tradycyjne formy edukacji osób z uszkodzeniami słuchu oraz objaśnia, jaka jest istota specjalnych potrzeb edukacyjnych osób z uszkodzeniami słuchu i wskazuje na zróżnicowanie tych potrzeb, a następnie przybliża kwestię kształcenia osób z uszkodzeniami słuchu w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Zespół pracowników Katedry Pedagogiki Specjalnej (jeszcze do niedawna pod kierunkiem prof. dr hab. Kazimiera Krakowiak, obecnie – prof. KUL, dr hab. Ewy Domagały-Zyśk) od lat z powodzeniem realizuje zadanie kształcenia osób niesłyszących – przybliżenie tej kwestii jest bardzo cenne dla czytelnika. Na podstawie doświadczeń zdobytych przez zespół pracowników Centrum Edukacji Niesłyszących i Słabosłyszących przy Katedrze Pedagogiki Specjalnej KUL K. Krakowiak opracowała model wszechstronnego wspomagania komunikowania się językowego studentów z uszkodzeniami słuchu, adekwatnie do potrzeb indywidualne-

go wspomagania technicznego, rehabilitacyjnego, psychicznego i społecznego osób z tej grupy w środowisku akademickim. Rozwiązania modelowe pokazują, jak budować wspólnotę akademicką. Ustalenia Autorki, choć nie dotyczą czasów pandemii, w tych wyjątkowych czasach sprawiają, że pojęcie wspólnoty nabiera szczególnego znaczenia – budzi tęsknotę za współdziałaniem, rozwijaniem relacji społecznych, wsparciem, nie tylko w odniesieniu do osób ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi.

Rozdział Elżbiety Minczakiewicz *Rola środowiska rodzinnego w przewyżczeniu trudności komunikacyjnych i językowych u małych dzieci niesłyszących bądź słabo słyszących z zespołem Downa* traktuje o znaczeniu rodziny dla rozwoju małego dziecka z zespołem Downa, a w sposób szczególnie o jej wpływie na nabywanie i rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych. Autorka prezentuje podejścia teoretyczne przydatne w zrozumieniu potrzeb małego dziecka z zespołem Downa, jak również wskazuje praktyczne metody wspierania rozwoju dziecka, możliwe do zastosowania w środowisku rodzinnym. To cenne, że problematykę zespołu Downa Autorka przedstawiła w aspekcie surdologicznym, skupiła się na sferze słuchowej.

W rozdziale *Rozwój mowy i komunikowania się dziecka głucheego jako ważny motyw decyzji słyszących matek o implantacji ślimakowym i jego psychologiczne znaczenie* Joanna Kobosko podejmuje problem uwarunkowań decyzji słyszących matek o wszczepieniu implantów ślimakowych ich głuchym dzieciom. Warto podkreślić, że w kontekście opieki nad dzieckiem decyzja ta ma najczęściej w opinii rodziców rangę najważniejszej w życiu. Na podstawie przeprowadzonych badań Autorka sugeruje, że decyzja matek o wszczepieniu CI (*cochlear implant*) pod wpływem motywu określonego jako „mowa i komunikacja”, może mieć związek z psychologicznym funkcjonowaniem matek. Matki mające taką motywację mają odmienny obraz siebie, spostrzegają siebie jako mniej szczęśliwe, wesołe i towarzyskie niż matki, które tego motywu nie podają. Ponadto wskazywanie przez matki na motyw „mowa i komunikowanie się” wiąże się z tendencją do doświadczania większego nasilenia objawów depresji. Warto o tym pamiętać – zdaniem Autorki powinien to być sygnał dla specjalistów pracujących z rodziną, by otoczyć matki z tej grupy szczególną opieką psychologiczną.

W rozdziale *Językowe środki wartościowania i oceny uczniów przez nauczycieli gimnazjum* Barbara Szczerbińska podejmuje tematykę oceniania ucznia – roli oceny w procesie kształcenia, postaw nauczycielskich (z odniesieniem teoretycznym do oceny i wartościowania w ujęciu językoznawczym i filozoficznym). To bardzo ważny głos, tym bardziej że – jak podkreśla Autorka – szkoła oceniając, uczy oceniania. Określając językowe środki wartościujące uczniów, Autorka sięga po materiały ilustracyjne z zeszytów uczniowskich do języka polskiego w gimnazjum oraz do dzienników zajęć i czynności dodatkowych nauczyciela – bada, jak wygląda w praktyce bieżące ocenianie osiągnięć ucznia i ewaluacja zajęć na zakończenie roku szkolnego. Opracowanie skłania do refleksji nad rolą oceny (i oceniania) w edukacji szkolnej, w perspektywie postępów w nauce osiągniętych przez ucznia. Jak dowodzi Autorka, język procesu oceniania w warunkach szkolnych jest mocno zbiurokratyzowany.

Rozdział *Postawy wobec uczenia się języka obcego studentów niesłyszących i słabosłyszących*, autorstwa Ewy Domagały-Zyśk ukierunkowany jest na problem motywacji studentów niesłyszących i słabosłyszących do uczenia się języka obcego. Zawiera przegląd literatury przedmiotu oraz omówienie wyników badań własnych zrealizowanych w grupie 16 studentów z dysfunkcją słuchu z Polski i Czech, z wykorzystaniem autorskiej *Skali postaw wobec uczenia się języka obcego*. Wyniki badań napawają optymizmem. Jak uświadamia Autorka, osoby jeszcze niedawno uznawane za niezdolne do nauczenia się języka, zarówno narodowego, jak i obcego, dają wyraz swoim zdecydowanie pozytywnym postawom

wobec uczenia się języka obcego, także przekonaniom, że potrafiłyby się komunikować w języku obcym z osobami z innych krajów. Ewa Domagała-Zyśk, twórczyni surdologotoddydaktyki, rezultaty referowanych badań czyni podstawą do istotnych implikacji dla metodyki nauczania osób niesłyszących i słabosłyszących.

Druga część tomu obejmuje siedem rozdziałów. Otwiera ją rozdział Katarzyny Ity Bieńkowskiej *Wczesne wsparcie rozwoju dzieci z uszkodzeniem słuchu w codziennej praktyce audiologiczno-logopedycznej na przykładzie działalności Centrum Diagnostyki, Leczenia i Rehabilitacji Zaburzeń Słuchu, Głosu i Mowy w Krośnie*. Odwołując się do rozwiązań systemowych odnośnie do wczesnej opieki nad dziećmi z uszkodzeniem słuchu obowiązujących aktualnie w Polsce, Autorka prezentuje model dobrej praktyki opieki audiologiczno-terapeutycznej wypracowany w wiodącym w województwie podkarpackim ośrodku, o statusie III stopnia referencyjności. Osiemnastoletnie doświadczenia zawodowe pozwalają wskazać sprawdzone metody leczenia i terapii, w tym szereg form oddziaływań w przypadku dzieci z wadą słuchu wypracowanych przez samą Autorkę. W sposób klarowny przedstawiono wnioski praktyczne, w szczególności sposób akcentując potrzebę stałej współpracy środowiska medycznego, terapeutycznego i pedagogicznego z rodzicami pacjenta.

W kolejnym rozdziale: *Trudności przedsionkowe u uczniów z niepełnosprawnością słuchu* Izabella Kucharczyk wskazuje na znaczenie bodźców przedsionkowych dla rozwoju osób z niepełnosprawnością słuchu – trudności sensoryczne dotyczące zmysłu przedsionkowego od najmłodszych lat mają istotny wpływ na proces uczenia się, dziecku trzeba więc jak najwcześniej zapewnić odpowiednią stymulację. Odwołując się do ustaleń zawartych w literaturze przedmiotu, Autorka przedstawia (zmodyfikowaną) piramidę uczenia się, z uwzględnieniem trudności przedsionkowych uczniów z uszkodzonym słuchem i ich wpływu na proces uczenia się. Optymalna liczba bodźców przedsionkowych pozwala minimalizować ryzyko niepowodzeń szkolnych, na zakończenie sformułowano więc wskazania praktyczne.

Tekst Marty Wysockiej *Odbiór struktur intonacyjnych i akcentu frazowego przez dzieci z prelingwalnym uszkodzeniem narządu słuchu* obejmuje przegląd literatury dotyczącej zaburzeń percepcji i ekspresji intonacji oraz akcentu występujących u osób z uszkodzonym narządem słuchu i, na tym tle, prezentację wyników badań własnych, zrealizowanych w grupie dziecięciorga dzieci w wieku 6–11 lat, z zastosowaniem autorskiego narzędzia diagnostycznego (zadań ukierunkowanych na ocenę umiejętności percepcji przebiegów intonacyjnych i akcentu frazowego). Autorka ukazuje intonację i akcent frazowy jako zjawiska prozodyczne odgrywające kluczową rolę w procesie przekazywania znaczeń w komunikacji językowej. Wyniki badań własnych ujawniają natomiast u badanych osób istotne zaburzenia w zakresie percepcji obydwu uwzględnionych w badaniach zjawisk prozodycznych – intonacji i akcentu. Badaczka zwraca więc uwagę na to, że działania terapeutyczne służące kształtowaniu percepcji intonacji i akcentu frazowego powinny być stałym punktem terapii surdologopedycznej dzieci z zaburzeniami w tej sferze. Należy podkreślić wagę badań empirycznych prowadzonych przez M. Wysocką – pozwolą one dokładniej rozpoznać zjawiska kluczowe dla rozwoju mowy dzieci z uszkodzeniem narządu słuchu.

Druga praca Joanny Kobosko zamieszczona w niniejszym tomie, zatytułowana *Komunikowanie się z otoczeniem osób z częściową głuchotą o początku prelingwalnym – percepcja doświadczanych korzyści z implantu ślimakowego i jej związek z radzeniem sobie ze stresem, dotyczy korzyści, jakich doświadczają użytkownicy CI będący osobami z częściową głuchotą o początku prelingwalnym, w wyodrębnionych sferach komunikowania się, a także zagadnienia zależności między stosowanymi strategiami radzenia sobie ze stresem a percepcją korzyści z implantu ślimakowego. Do badań Autorka wykorzystwała kwestionariusz*

NCIQ (*Nijmegen Cochlear Implant Questionnaire*, Hinderink et al. 2000), a strategię radzenia sobie ze stresem mierzono kwestionariuszem Mini COPE (*Brief COPE*, Carver 1997). Percepcja korzyści z CI pozostaje w związku ze strategiami radzenia sobie ze stresem, jakie stosują osoby z częściową głuchotą. Otrzymane rezultaty pokazują, że osoby z częściową głuchotą, aby efektywnie komunikować się z otoczeniem, powinny mieć możliwość wsparcia psychologicznego, nie tylko ofertę rehabilitacji słuchu i mowy. Obydwa teksty J. Kobosko są bardzo wartościowe, przynoszą nową wiedzę, ważną w aspekcie terapeutycznym.

Maria Ostasz w rozdziale *Teoria paidii w kontekstach logopedycznych* obrazuje możliwości wykorzystania wiersza (tu: logopedycznego wiersza pajdialnego) w praktyce logopedycznej – diagnozie i terapii, eksponując znaczenie zabawy i spontanicznej edukacji. Wskazuje pajdialne scenariusze ćwiczeń logopedycznych (tu: scenariusze ćwiczeń artykulacyjnych; scenariusze ćwiczeń gramatycznych i ortograficznych; abecedariusze), ze zwróceniem uwagi na walory literackie wybranych do analizy utworów poetyckich. Dobór materiału językowego do ćwiczeń logopedycznych, w tym wartościowych tekstów literackich, jest ważną kwestią w praktyce logopedycznej.

Praca Renaty Kołodziejczyk, *Konkursy recytatorskie z fonogestami jako forma doskonalenia techniki udostępniania mowy osobom z uszkodzeniami słuchu*, przybliża ideę konkursów recytatorskich z fonogestami, pozwalając jednocześnie docenić rolę tego rodzaju wydarzeń artystycznych w upowszechnianiu metody, lepszym rozumieniu jej istoty, a przede wszystkim w motywowaniu uczestników kolejnych edycji konkursu do doskonalenia swoich umiejętności mówienia z fonogestami. Autorka zaznacza – a to ciekawe – że w konkursach uczestniczą osoby niesłyszące i słyszące, dzieci i rodzice, uczniowie i nauczyciele, słyszący rówieśnicy dzieci z uszkodzeniami słuchu. Tego typu wydarzenia dowodzą, że mówienie z fonogestami upowszechnia się, ma coraz większy zasięg, z pewnością inspiruje kolejne osoby; nowe środowiska poznają fonogesty jako skuteczny sposób wspomagania odczytywania mowy z ust.

Tom zamyka rozdział Aleksandry Borowicz *55 lat metody Cued Speech – perspektywa rozwojowa w kontekście nowoczesnych metod protetyki i rehabilitacji słuchu*, omawiający stosowanie metody u dzieci i młodzieży w przeciągu już ponad półwiecza (!). Przedstawiono wskazania dla rodziców dotyczące budowania języka u dzieci niesłyszących i słabosłyszących, wypracowane przez użytkowników metody *cued speech* w USA. Autorka uzmysławia czytelnikom, że rozwój mowy dziecka odbywa się nie tylko z wykorzystaniem kanału słuchowego – jest aktywnie wspierany także przez kanał wzrokowy, a zatem konieczne jest włączenie metod wspomagających wzrokową percepcję mowy do procesu rehabilitacji i wychowania słuchowo-językowego dzieci po wszczępieniu implantu ślimakowego.

Publikacja cechuje się dużymi walorami naukowymi oraz edukacyjnymi – to wartościowa pozycja z uwagi na odkrywanie nowych obszarów badawczych, również w wymiarze interdyscyplinarnym. Renata Kołodziejczyk, Aleksandra Borowicz i Ewa Domała-Zyśk dedykują książkę Pani Profesor Kazimierze Krakowiak, ich Mistrzynie. Jak podkreślają, wychowuje ona swoich uczniów, „otwierając w szczególny sposób ich serca na tajemnicę i piękno tworzenia wspólnoty z osobami z uszkodzeniami słuchu” (s. 7). Z pewnością część tekstów pomieszczona w tomie najmocniej przemówi do czytelników uważnie śledzących literaturę surdologopedyczną. Przed kilkoma laty uroczyste świętowaaliśmy jubileusz 45-lecia pracy naukowej Profesor Kazimierzy Krakowiak, czego trwałą pamiątką jest obszerna księga jubileuszowa (*Język i wychowanie*, pod red. E. Domały-Zyśk, A. Borowicz, R. Kołodziejczyk, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016) zawierająca ponad 50 tekstów naukowych koncentrujących się wokół problemów komunikacji i rozwoju

osób z uszkodzeniami słuchu. Problematyka podejmowana w tomie *Osoba z uszkodzeniem słuchu a współczesne tendencje w edukacji* ściśle wiąże się z wieloma zagadnieniami przedstawionymi w księdze jubileuszowej, zwłaszcza w przypadku tekstów Aleksandry Borowicz (omawiającej uprzednio adaptacje metody *Cued Speech* do różnych języków świata), Joanny Kobosko (ukazującej głuchotę dziecka z perspektywy potraumatycznego rozwoju jego słyszących rodziców), Renaty Kołodziejczyk (omawiającej wcześniej trzydziestoletnie doświadczenia stosowania metody fonogestów w Polsce) czy Ewy Domagały-Zyśk (piszącej o przekonaniach studentów słyszących i niesłyszących na temat uczenia się języka angielskiego). Otrzymujemy więc obecnie cenne dopełnienie wiedzy we wskazanych obszarach – tom wprowadzający w kolejny czas świętowania, z okazji 50 lat pracy naukowej Pani Profesor Kazimiery Krakowiak i 35 lat metody fonogestów w Polsce.

Problematyka prezentowana w tomie zainteresuje zarówno wielu pracowników nauki, zwłaszcza badaczy specjalizujących się w surdopedagogice, jak i surdopedagogów praktyków i innych specjalistów – diagnostów i terapeutów, m.in. surdologopedów.

dr hab. Aneta Domagała, prof. UMCS
Katedra Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie